

О. Опанасенко

УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ НАУКОВІ ЗВ'ЯЗКИ В ПЕРІОД 1994–2004 РР.

Співпраця між Україною та Федеративною Республікою Німеччина в галузі науки здійснюється на основі Угоди між Урядом України і Урядом ФРН про культурне співробітництво від 15 лютого 1993 р., Спільної заяви Державного комітету України з питань науки і технологій та Федерального Міністерства наукових досліджень і технологій Федеративної Республіки Німеччина про науково-технічні відносини від 01.06.2000 р.¹

Найбільш плідними є контакти між Україною та Вільною Державою Баварія. Ця співпраця має давні традиції. Станом на 2004 р. здійснювалася співпраця між 9 вузами України і 8 університетами Баварії.

Слід відзначити широку освітянську діяльність Українського вільного університету (УВУ) в м. Мюнхен, що є одним з найстаріших культурних центрів української діаспори в Західній Європі (Угода про співпрацю з цим закладом підписана 12.11.1992 р.). Український вільний університет встановив тісні зв'язки з Міністерством освіти і науки України, Київським, Львівським, Івано-Франківським та іншими університетами, багатьма науково-дослідними інститутами НАН України. Проводяться спільні наукові конференції, семінари. До УВУ виїждять студенти, аспіранти, викладачі на літні науково-навчальні семінари. Співробітники університету брали участь у східноєвропейських семінарах, що їх влаштовували Східноєвропейський інститут в Мюнхені та УВУ в 1995 і 1996 рр. На цих семінарських курсах німецькі студенти здобували знання з найважливіших проблем Східної Європи, у тому числі й України.

Активну участь вчені УВУ брали в роботі німецької секції ЮНЕСКО в Мюнхені під керівництвом проф. Рогге. Лише в

2000–2001 рр. університетом проведено 122 конференції та зустрічі з ученими Німеччини, Болгарії, Австрії, Польщі та ін. Десятки разів вчені університету виступали на міжнародних конференціях, які влаштовували університети Європи, США, Канади, інших країн і континентів.

Своєю діяльністю науковці та професорсько-викладацький склад Українського вільного університету в Мюнхені багато зробили для пропаганди наукових знань серед зарубіжної громадськості Європи, США, Канади, Австралії та інших країн і континентів.

Головною проблемою в його діяльності є припинення фінансування цього закладу з німецького боку. Українське законодавство не дозволяє прямо фінансувати іноземні навчальні заклади. Існує два варіанти розв'язання питання УВУ: пошук шляхів фінансування УВУ в рамках чинного законодавства або зміна законодавства щодо фінансування іноземних навчальних закладів. Перший варіант малоімовірний, хоча і можливий. Це може бути:

- прийняття виняткової, цільової Постанови Кабінету Міністрів України;

- виділення цільових коштів департаменту міжнародного співробітництва Міністерства освіти і науки України (на зв'язки з зарубіжними закладами);

- надання допомоги УВУ у спосіб його фінансового поєднання з одним із міцних українських університетів (попередню згоду дав Київський лінгвістичний університет);

- передача частини площі УВУ під створення культурно-інформаційного Центру України в Мюнхені².

У жовтні 1998 р. під час проведення Днів культури Баварії в Україні з делегацією Міністерства науки, досліджень та мистецтва Баварії були досягнуті домовленості щодо підготовки до підписання Протоколу про співробітництво в галузі освіти між Україною та Баварією.

У рамках вищезазначених Угод 50 вищих навчальних закладів і 15 науково-дослідних інститутів України у 2004 р. здійснювали співпрацю з 61 вищим навчальним закладом Німеччини.

Значна робота з розширення співпраці між вузами України і Німеччини здійснюється також в рамках програми ТЕМПУС. З підписанням 27.04.1998 р. Угоди між Спілкою ректорів ВНЗ України та Конференцією ректорів і президентів ВНЗ Німеччини про академічне співробітництво між вищими навчальними закладами України та ФРН було закладено солідну основу для подальшого

поглиблення і урізноманітнення співробітництва обох держав у науково-педагогічній сфері.

05.02.1998 р. було підписано Меморандум про співпрацю між Міністерством освіти і науки України та Німецькою службою академічних обмінів (ДААД)³. У рамках реалізації цього документа ДААД виділила більше 30 млн. нім. марок на навчання та стажування близько 5 тис. студентів і науковців (4 тис. українців відвідали Німеччину, 1 тис. німців — Україну). На час дослідження в Україні за сприяння ДААД працювало 10 викладачів німецької мови з ФРН, при цьому 4 з них — у Києві.

Лише в 1999 р. ДААД профінансувала обміни з Україною на 3,4 млн. DM, не враховуючи коштів, що реалізовувалися за програмою ТЕМПУС. У 1998 р. в Києві було відкрито Офіс ДААД.

У рамках вищезазначеної Угоди в лютому 2001 р. в м. Бонн (Німеччина) відбулася перша зустріч представників Спільки ректорів вищих навчальних закладів України та Конференції ректорів і президентів вищих навчальних закладів Німеччини, на якій демонструвалася виставка «Освіта України на порозі ХХІ століття».

Друга зустріч проводилася українською стороною в жовтні 2003 р. в м. Сімферополь та м. Алушта. В ході зустрічі обговорювалася низка важливих питань українсько-німецького співробітництва в галузі освіти і науки. Особлива увага приділялася питанням забезпечення якості навчання і рівня підготовки випускників вузів України і Німеччини, фінансової підтримки українсько-німецької співпраці в сфері вищої освіти, перспективи розвитку вищої освіти в Україні і Німеччині в контексті створення єдиного європейського простору у сфері вищої освіти відповідно до принципів і завдань Болонської декларації, а також розширення та вдосконалення двосторонньої співпраці між вищими навчальними закладами України і Німеччини.

Хороші контакти підтримуються з київською філією Інституту Гете, на базі якої розробляються навчально-методичні матеріали з питань викладання і вивчення німецької мови в Україні, проводяться мовні курси, здійснюється підготовка і підвищення кваліфікації вчителів німецької мови і студентів-германістів, реалізуються спеціальні культурні програми для етнічних німців в Україні тощо.

За сприяння представництва Гете Інституту 3760 українських викладачів пройшли курси підвищення кваліфікації, понад

200 вчителів відвідали у ФРН семінари. Станом на 2004 р. понад 650 осіб навчалося на курсах німецької мови.

У галузі профтехосвіти Міністерство освіти і науки України активно співпрацює з Федеральним інститутом професійної освіти ФРН та Товариством Карла Дюйсберга.

Лише в рамках програми уряду ФРН для України «ТРАНС-ФОРМ» у столиці та регіонах України було відкрито 17 модельних навчальних центрів з питань підготовки і перепідготовки фахівців для підприємницької діяльності, банківської справи та вивчення особливостей партнерства на зовнішньому ринку, деревообробної і харчової промисловості, автосервісу і здійснення ремонтних робіт.

Слід зазначити, що Україна також зробила свій внесок в підготовку фахівців для Німеччини. Так, в період з 1992 по 2004 рр. вузи України підготували для ФРН понад 4 тис. спеціалістів. У 2004/05 навчальному році в Україні здобували освіту 32 громадяни ФРН (в минулому році — 37).

Науково-технічне співробітництво між Україною і Німеччиною здійснюється на основі Спільної заяви Державного комітету України у справах науки і техніки та Федерального міністерства досліджень і технологій Німеччини про науково-технічне співробітництво від 10 червня 1993 р., яка має статус міжвідомчої угоди⁴.

У рамках цієї Заяви на першому спільному засіданні, яке відбулося в 1997 р. в Бонні, була створена українсько-німецька Робоча група з науково-технічного співробітництва.

Серед пріоритетів, що були визначені Робочою групою є такі:

– співробітництво в галузях: матеріалознавство, фізика та хімія, біотехнології, інформаційні технології, нанофізика та нанотехнології;

– трансфер технологій та створення підприємств, орієнтованих на створення передових технологій;

– наукові дослідження та інновації на малих та середніх підприємствах⁵.

У ході спільних засідань, що відбуваються раз на рік почергово в Україні і Німеччині, обговорюються питання щодо стану та шляхів розвитку співпраці. Результатом спільної роботи є помітна активізація співробітництва.

Треба відмітити, що науково-технічне співробітництво між Україною і ФРН здійснюється на взаємовигідній основі відповідно до інтересів двох країн. Починаючи з 1997 р. відбулося шість засідань Робочої групи, в ході яких обговорювалися питання розвитку

як двосторонньої співпраці, так і участі у європейських і міжнародних програмах у науково-технічній сфері. За цей період за підтримки Міністерства освіти і науки України та Федерального міністерства освіти і досліджень Німеччини здійснювалося близько 130 українсько-німецьких науково-дослідних проектів.

Станом на 2004 р. виконувалося 19 спільних науково-дослідних проектів вищезазначених напрямів. Активно розвивалося співробітництво в галузі нанофізики та нанотехнологій. Так, в 2000 р. в м. Київ відбувся перший українсько-німецький семінар з цієї тематики, в ході якого було прийнято до виконання п'ять спільних проектів. У 2001 р. в м. Мюнхен було проведено другий семінар, під час якого було заслухано та погоджено ще 6 проектів.

Згідно з п.14 Протоколу п'ятого засідання українсько-німецької Робочої групи з науково-технічного співробітництва, що відбулося 27–30 січня 2003 р. в Німеччині, 18–19 грудня 2003 р. в м. Київ відбувся третій спільний семінар з нанофізики і нанотехнологій, в якому взяло участь біля 80 українських та німецьких вчених.

На час дослідження за результатами проведених семінарів, що здійснювалися за підтримки Міністерства освіти і науки України та Федерального міністерства освіти і досліджень ФРН, виконувалося 15 українсько-німецьких проектів у галузі нанофізики, нанотехнологій та нанобіотехнологій.

Згідно з рішеннями шостого засідання українсько-німецької Робочої групи з науково-технічного співробітництва (19–23 липня 2004 р., м.Київ) у грудні 2005 р. в м. Дрезден (Німеччина) проводився четвертий семінар з вищезазначеної тематики.

Між українським та німецькими вченими здійснюється співробітництво в галузі екології. Так, з жовтня 2001 р. триває заключна фаза розпочатою у 1997 р. під егідою ЮНЕСКО українсько-німецького проекту з дослідження екосистеми верхньої частини Дністра. Під час цієї фази, яка завершується у 2007 р., повинні бути закінчені наукові дослідження та підготовлене впровадження результатів⁶.

Одним із важливих напрямів співробітництва є інноваційна діяльність. У вересні 2001 р. в Алушті відбувся багатосторонній семінар з інноваційної діяльності за участю організацій України, Росії, Білорусії та Німеччини, на якому були присутні представники Міністерства освіти і науки України, Федерального міністерства

освіти і досліджень ФРН та Федерального міністерства економіки і технологій ФРН.

На цьому семінарі розглядалися такі питання: стан інноваційної діяльності в країнах; цілі та інструменти державної інноваційної політики; законодавче забезпечення інноваційної діяльності; інструменти фінансування; технопарки та інноваційні центри: досвід і перспективи.

З метою підтримки інноваційної діяльності та запровадження розробок українських вчених у малий та середній бізнес Міністерство освіти і науки України активно співпрацює з Асоціацією промислових дослідних об'єднань Німеччини ім. Отто фон Геріке (АіФ) при Бюро делегата німецької економіки в Україні.

У 1999 р. спільно з АіФ та Федеральним міністерством економіки і технологій ФРН було проведено Коопераційний день для інноваційних підприємств і фірм, що надають технічні послуги. В цьому заході взяло участь близько 700 учасників. Успішне проведення цього заходу констатувало достатньо великий інтерес до України з боку підприємців Німеччини. У зв'язку з цим у 2000 та 2001 рр. були проведені такі ж спільні заходи в м. Київ, м. Одеса та м. Донецьк.

Так, в листопаді 2001 р. на базі Інституту електрозварювання ім. Є.О.Патона відбувся українсько-німецький інноваційний семінар «Нові матеріали. Обробка матеріалів», у ході якого були проведені переговори представників Міністерства освіти і науки України, Федерального міністерства освіти і наукових досліджень ФРН, Федерального міністерства економіки і технологій ФРН щодо розвитку співробітництва в галузі інноваційної діяльності.

22–25 червня 2003 р. в м. Донецьк було проведено зустріч представників малих і середніх підприємств, під час якої учасники зустрічі могли налагодити перспективні контакти в таких галузях, як охорона навколишнього середовища, зварювальна і вакуумна техніка.

У рамках програми Федерального міністерства економіки і праці (раніше Федеральне міністерство економіки і технологій) у 1999–2003 рр. з 418 фінансованих проектів німецьких малих і середніх підприємств з іноземними партнерами 53 німецько-українські проекти кількісно займають друге місце. За останні роки було отримано згоду на 11 нових проектів.

Станом на 2004 р. проводилося 13 спільних проектів, передусім проекти з охорони навколишнього середовища, вимірювань, а також в інженерно-технічній галузі.

У жовтні 2002 р. та у жовтні 2004 р. у Києві відбулись українсько-німецькі семінари АіФ з біотехнологій в рамках програми Федерального міністерства економіки і праці ФРН «ПРО ІННО» за участю більш ніж 60-ти учасників.

Згідно з рішеннями п'ятого засідання українсько-німецької Робочої групи з науково-технічного співробітництва Федеральне міністерство освіти і досліджень ФРН надає п'ять стипендій для представників українських організацій у галузі інноваційної діяльності.

16 жовтня 2003 р. в Міністерстві освіти і науки України відбувся спільний семінар, у ході якого представлені доповіді претендентів від українських організацій на здобуття зазначеної стипендії. За результатами обговорень було відібрано дві кандидатури: від Донецького технічного університету за темою «Розробка інтегрованих навігаційних систем для автоматизованого судноплавства в басейнах Дунаю та Дніпра» та Львівського центру науково-технічної та економічної інформації за темою «Впровадження біогазових установок в сільському господарстві України».

Були розглянуті пропозиції щодо надання ще трьох стипендій Федерального міністерства освіти і досліджень ФРН в галузі інноваційної діяльності.

Українські і німецькі вчені активно співпрацюють в рамках європейських і міжнародних програм, як ІНКО, ІНТАС, ЕУРЕКА/КОСТ та науковій програмі НАТО⁷.

Українські та німецькі організації разом брали участь у майже 20 проєктах шостої Рамкової дослідницької програми Європейського Союзу. Внаслідок конкурсів, оголошених програмою ІНТАС у 2003 р., українські і німецькі організації співпрацювали у 26 проєктах.

У рамках програми НАТО «Наука заради миру» виконувалися 4 українсько-німецьких проєкти, а в рамках діяльності Українського науково-технологічного центру у 2003 р. з 65 європейських регулярних проєктів було профінансовано 13 проєктів за участю української та німецької сторін, а також один українсько-німецький партнерський проєкт.

19–23 липня 2004 р. в Україні відбулося шосте засідання українсько-німецької Робочої групи з науково-технічного співробітництва, в якому взяв участь Державний секретар Федерального міністерства освіти і досліджень ФРН В.М.Катенхузен. У ході засідання обговорювалися такі питання:

– науково-технічна політика в обох країнах;

- стан двосторонньої співпраці;
- співробітництво у рамках європейських і міжнародних програм;
- співпраця у галузі інноваційної діяльності;
- перспективи співробітництва в галузі морських та полярних досліджень⁸.

Німецька делегація відвідала Морський гідрофізичний інститут НАН України та Інститут біології південних морів ім. О.О.Ковалевського НАН України в м. Севастополь, Національний авіаційний університет МОН України та Український науково-технологічний центр в м. Київ.

За результатами засідання було прийнято рішення щодо сприяння розвитку співробітництва між вченими обох країн у вищезазначених галузях, а також приділено особливу увагу розширенню співпраці в галузі морських досліджень, у зв'язку з чим заплановано проведення спільного семінару з цієї тематики.

Розвиток найновіших технологій в Україні вигідний як для України, так і для Німеччини. Обмін високими технологіями робить обидві країни рівними, а відносини між ними стабільними⁹.

Щодо українсько-німецького досить ефективного співробітництва у галузі науки права, то існувала низка історичних і політичних передумов, серед яких варто назвати спорідненість правових систем країн, вагомий вплив німецької філософсько-правової школи на формування філософії права у східноєвропейських країнах, проголошений Україною курс на європейські цінності, засади ринкової економіки, поваги до основних прав і свобод людини, а також добра воля народів України та Німеччини всебічно сприяти реалізації вищезазначеного курсу¹⁰.

Системність українсько-німецького науково-правового співробітництва опосередковується як на рівні парламентів двох держав, так і через старі зв'язки між неурядовими організаціями.

Вагомий внесок у розвиток українсько-німецького науково-правового співробітництва роблять відкриті в Україні на початку 1990-х рр. представництва, зокрема німецького Фонду міжнародного правового співробітництва, Фонду Ганса Зейделя, Фонду Конрада Аденауера¹¹.

Слід звернути увагу, що українсько-німецьке науково-правове співробітництво реалізується за такими важливими напрямами, як кодифікація українського законодавства, зокрема процесуального. Ніякі економічні проекти й інвестиції не можуть бути

розвинуті, якщо інвестор не буде впевнений, що у країні інвестицій він може спертися на сталий і об'єктивний судовий захист.

За майже 15-річний період українсько-німецького науково-правового співробітництва напрацьовано чимало ефективних форм і методів спільної роботи, серед яких варто відзначити інформаційно-методичну й організаційну допомогу з німецького боку в підготовці проектів законів України¹².

Дуже важливою є і традиційна науково-технічна допомога Україні з боку Німеччини. Саме Інститут політичних та економічних консультацій, який упродовж багатьох років підтримується фондами німецького уряду, є одним із найефективніших інструментів надання консультацій уряду як щодо вироблення стратегії, так і конкретних секторальних перетворень в економіці України. Демократичні перетворення в Україні зумовили суттєве підвищення інтересу німців до України, стимулювали співробітництво в гуманітарній сфері. Отримано цікаві пропозиції щодо проведення в найближчі роки спільних масштабних культурологічних проектів, у тому числі під патронатом глав держав¹³.

Таким чином, можна виділити такі основні напрями та рівні наукового співробітництва України та Німеччини, як: розробка спільних проектів на державному рівні (саме співпраця національних органів державної влади та федерального уряду, місцевих органів самоврядування Німеччини є важливим кроком на шляху до ефективного розвитку та процвітання держави); співробітництво на освітньому рівні, що включає залучення середніх, вищих спеціалізованих навчальних закладів до розробки проектів обміну науковим та викладацьким досвідом вчителів, викладачів, а також розробка молодіжних, студентських програм та програм для школярів; спільні дії в культурно-мистецькому напрямі (проведення виставок, літературних вечорів, «круглих столів» з питань культури Німеччини та України); науково-технічна співпраця (посилення дослідницької кооперації у стратегічних галузях, до яких належать нанофізика та нанотехнології, дослідження нових матеріалів, фізичні та хімічні технології, вивчення довкілля і морів, а також біологічна наука).

¹ Рамкова угода між урядом України та урядом ФРН про консультативне і технічне співробітництво від 29.05.1996 р. // Вісник Кабінету Міністрів України. — 1997. — 25 січня. — №2. — С. 1.

² Український вільний університет в Мюнхені потребує захисту // www.nation.org.ua/content/view/1963/78/

³ Україна — Німеччина: чи можливе стратегічне партнерство // Німецько-український огляд. — 2000. — №5. — С. 11.

⁴ Рамкова угода між урядом України та урядом ФРН про консультативне і технічне співробітництво від 29.05.1996 р. — С. 2.

⁵ *Дергачов О.* Міжнародний стан України // Політична думка. — 2000. — №2. — С. 23.

⁶ Співробітництво України та Німеччини. Матеріали парламентських слухань // Співробітництво між Україною та ФРН в галузі освіти та науки. — К.: Видавництво Верховної Ради України, 1999. — С. 128–129.

⁷ *Власенко В.* Українсько-німецькі відносини: тест на міцність // Урядовий кур'єр. — 1999. — 10 липня. — №27. — С. 2.

⁸ Співробітництво України та Німеччини. Матеріали парламентських слухань. — С. 131–132.

⁹ *Врублевський В.* Український шлях. — К.: Демократична Україна, 2005. — 425 с.

¹⁰ *Погорельская С.* Некоторые аспекты европейской политики объединенной Германии // Мировая экономика и международные отношения. — 2000. — №1. — С. 19.

¹¹ *Рудич Ф.* Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспект. — К.: МАУП, 2002. — С. 310.

¹² *Хабан И.* Украина и Германия: современная составляющая двухсторонних отношений // Персонал. — 2004. — №2. — С. 17.

¹³ *Кудряченко А.* Об'єднана Німеччина та Україна в оновленій Європі // Президентський вісник. — 2005. — №16. — С. 4.